

سومین گامپیش ملی

بانوک حضرت ابراهیم

بزرگداشت حضرت خدیجه

۳۰ دی ماه ۱۴۰۰ ، استان یزد

ISC
SID

نقش حمایت‌های مادی و معنوی حضرت خدیجه (س) در گسترش اسلام

الناز طاهری^۱

چکیده

جایگاه و نقش حضرت خدیجه (س) در سخت‌ترین دوران تاریخ اسلام بر کسی پوشیده نیست. ایشان در دوران بعثت به‌خاطر خدمت‌هایی که به پیامبر اکرم (ص) داشته است، نقش مهمی را در تثبیت و گسترش اسلام ایفا کرد. خدیجه (س) الگویی نمونه برای زنان و مردان جامعه است؛ چراکه در وجودشان ارزش‌ها و کمالات انسانی فراوان بود و با بخشیدن دارایی و یار و یاور پیامبر بودن، حامی دلسوزی بودند. حضرت خدیجه (س) اولین بانویی بود که اسلام آوردند و به ولایت امیرمؤمنان حضرت علی (ع) اقرار کرده و جزء اولین نمازگزاران بودند. ایشان تمام هستی خویش را در راه رضای الهی بخشیده و با حمایت‌های مادی و معنوی از پیامبر در ترویج اسلام و گسترش آن نقش مهمی داشت و با این کار، نام خود را به‌عنوان الگوی واقعی و راستین در تاریخ ثبت کردند. این تحقیق به روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای نوشته شده است و هدف از نوشتن آن، شناساندن حضرت خدیجه (س) به‌عنوان بزرگ بانوی اسلام و حامی پیامبر (ص) در سخت‌ترین شرایط بوده که می‌تواند الگویی موثر برای حال و آیندگان باشد.

واژگان کلیدی: خدیجه (س)، حمایت مادی، حمایت معنوی، ام المؤمنین، گسترش اسلام.

^۱. طلبه سطح ۳، رشته تفسیر و علوم قرآنی، حوزه علمیه الزهراء (س)، اردبیل.

مقدمه

هر ایده و مکتبی برای گسترش فکر خود از ابرازهای گوناگون استفاده می‌کند. در میان این ابزار نیروی انسانی نقش عمده‌ای بر عهده دارد و افرادی هستند که تلاش دارند پیام مذهب خود را به گوش همگان برسانند. در دین اسلام که بعنوان آئین جاودان به بشریت عرضه شده است افرادی به چشم می‌خورند که کم و بیش توان خود را در پیشبرد آن مصروف داشته‌اند. و براساس گزارش‌های تاریخی، حضرت خدیجه (س) این صدف کوثر نبوی، نقش بسزایی در گسترش فرهنگ اسلام داشته و دارای ویژگی‌هایی بوده که می‌توان گفت در فضای تاریخی و جغرافیایی آنگونه که شایسته این بانوی بزرگوار اسلام است به آن توجه نشده است، به همین دلیل سزاوار است تا شخصیت وی، و ویژگی‌ها و حمایت‌های مادی و معنوی ایشان که در فضای بحرانی و آغازین بعثت و در کنار پیامبر مورد بررسی قرارگیرد. و به عنوان مدل و الگوی بصیرت و فضیلت به جامعه معرفی گردد. در این نوشتار هم سعی بر این شده تا اندکی از حقوق بی‌شمار ایشان را ادا نموده و نقش حمایت‌های مادی و معنوی این بزرگ بانوی اسلام را تبیین و بررسی کند.

معرفی اجمالی حضرت خدیجه (س)

حضرت خدیجه، ۶۸ سال پیش از هجرت در مکه چشم به جهان گشود. پدرش خویلد از فرزندان اسدبن عبدالغری بشمار می‌آمد و مادرش فاطمه دختر زائده بن اصم بود. به روایتی پدرش قبل از جنگ‌های فجار کشته شد و حضرت خدیجه (س) را در دنیای پر آشوب آن روزگار تنها گذاشت (ابن سعد، الطبقات الکبری، ج ۱، ص ۱۰۶).

ایشان از زنان بافضیلت در طول تاریخ بودند که همسر گرامی و مکرم پیامبر اکرم (ص) و مادر حضرت زهرا (س) و ائمه طاهرین (ع) بشمار می‌رود. حضرت خدیجه (س) از زنان نامدار قریش محسوب می‌شد و از نظر نسب و جاهت خانوادگی از قبیله بنی‌اسد بود و ایشان پس از ظهور اسلام در عرصه اقتصادی فعالیت داشتند و از تجار مشهور قریش بشمار می‌رفت. و در زمانی که کاروانهای تجاری از راه رباخواری کسب درآمد داشتند حضرت خدیجه با مدیریت و درایتی قوی با تجارت مضاربه قراردادهای خود را می‌بست.

حضرت خدیجه که آئین ابراهیم خلیل الله را دنبال می‌کرد با ظهور اسلام، دین اسلام و پیامبری و رسالت پیامبر اکرم (ص) را پذیرفته و اولین زن مسلمان شد.

حمایت های مادی حضرت خدیجه (س) از اسلام

• ازدواج با پیامبر (ص)

حضرت خدیجه (س) غلامش مسیره را با کاروانهای تجاری به بلاد اطراف می فرستاد و سرپرستی کالاهای و اموالش را به افراد موثق می سپرد و با آنان قرارداد مضاربه می بست هنگامی که حضرت خدیجه (س) قصد داشت کاروانی به شام فرستد حضرت محمد (ص) را بعنوان شریک تجاری انتخاب کرد. چرا که حضرت خدیجه (س) وصف امانت، صداقت و درستکاری پیامبر را شنیده بود به ایشان پیغام داد که اگر مایل بود کاروان شام را همراهی کند چون غالباً مالکان و تاجران بدنبال یافتن افراد مطمئن و موثق، باهوش و کارآمد برای شراکت در امر تجارت خویش بودند و حضرت خدیجه (س) و پیامبر اکرم (ص) نیز این پیشنهاد را پذیرفت و با کاروان بسوی شام حرکت کرد. (ابن کثیر، سیره النبویه، ج ۱، ۲۶۳).

نتیجه این سفر بازگشت درخشان و موفق کاروان به مکه بود که مسیره غلام حضرت خدیجه (س) سود حاصل از این سفر تجاری را چند برابر سود قبلی عنوان کرده است (سبحانی، فروغ ابدیت، ۱۸۷).

بدین ترتیب این امانتداری و صداقت پیامبر باعث جلب و جذب حضرت خدیجه (س) بسوی پیامبر شد. تا اینکه حضرت خدیجه (س) پیشنهاد ازدواج و خواستگاری را مطرح نمود و پس از آن مقدمات ازدواج صورت پذیرفته و گفت و گو درباره این ازدواج فرخنده به مرحله تصمیم و تدارک رسید. حضرت خدیجه (س) در این ازدواج نه تنها آداب و رسوم خواستگاری را دگرگون کرد بلکه همه سنتهای دست و پا گیر ازدواج را که آن زمان در میان عرب جاهلی رواج داشتند، زیر پا نهاد. در مورد مهریه نیز دست به کاری زد که پیش از آن کسی نظیرش را ندیده بود. با آنکه به استناد تاریخ، حضرت خدیجه (س) خواستگاران با ثروتهای کلان و نقدینه های گران داشت که مهریه های سنگین هم عرضه می داشتند و ایشان از همه آنها امتناع نمودند. اما در مورد پیامبر اکرم (ص) رفتاری دیگر در پیش گرفتند و مهریه خویش را از دارایی خود بر عهده گرفتند و در واقع به همسرشان هدیه دادند (مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۱۴).

زمانی که ۲۵ سال از عمر شریف پیامبر گذشته بود حضرت خدیجه را تزویج نمود و پس از این انتخاب شکوهمند حضرت خدیجه (س)، پیامبر اکرم (ص) با عموی خود ابوطالب مذاکره نمود و مجلس باشکوهی از شخصیت های بزرگ قریش تشکیل گردد پس از مراسم عقد پیامبر برمی خیزد تا همراه ابوطالب به خانه اش برگردد تا در اولین فرصت مراسم عروسی را بر پا کند و خانه ی خود را

برای ورود همسر ارجمندش آماده سازد در این هنگام حضرت خدیجه (س) با کمال مهر و محبت به پیامبر عرض می کند که «الی بیتک، فبیتی بیتک و أنا جاریتک» (راوند، الخرائج و الجرایح، ج ۱، ص ۱۴۰).
براستی که این سخن حضرت خدیجه (س) بیانگر نهایت تواضع، اخلاص و ایثار حضرت خدیجه (س) و خردمندی و شیفتگی اوست که اینگونه در برابر همسرش تواضع می کند و خود را در مقابل پیامبر در حد کنیز پایین می آورد. حضرت خدیجه (س) در برابر شکوه معنوی پیامبر خود را نه یاور و همراه و همدم که از فرط فروتنی و ادب خود را کنیز و خدمتگزار می خواند و بدین سان خانه حضرت خدیجه (س)، کاشانه آرامش و سعادت مشترک این دو شخصیت بزرگ و برجسته می شود. خانه ای که بزودی محل نزول وحی و مهبط جبرئیل و دیگر فرشتگان آسمانی خواهد شد. (هاشمی نژاد، سرور زنان جهان، ام المؤمنین حضرت خدیجه کبری، ص ۴۷)

• حمایت در تحریمها

سران قریش در نخستین شب از سال هفتم بعثت تصمیم گرفتند مسلمانان را تحت فشار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی قرار دهند، لذا پیمان نامه ای نوشتند و هر نوع معامله با مسلمانان را تحریم کردند. ابوطالب با درک میزان خطر مسلمانان را از شهر خارج و در دره ای جمع آوری می کند. دره ای که سه سال پذیرای مسلمانان بود. با این رویداد بزرگ نیز حضرت خدیجه (س) و امام علی (ع) حاضر بودند و اصولاً فشارهای ناشی از تحمل گرسنگی و سختی این دوره را می توان در رحلت حضرت خدیجه (س) موثر دانست. البته حضرت خدیجه (س) شترها را می آورد، بار گندم و خرما بر آن می نهاد و به مسلمانان می رساند (ابن هشام، سیره النبویه، ج ۲، ص ۱۰۳ و ۳۵۲).

ابن هشام از جمله کسانی است که به حضور حضرت خدیجه (س) در شعب اشاره کرده است. و گفته: «و قد کان ابوجهل من هشام لقی حکیم بن حزام بن خویلد ابن اسد بن عبدالغزی، معه غلام یحمل قمحاً یرید عمته خدیجه بن خویلد و هی عنہ رسول الله صره فی الشعب فتعلق به فقال تحمل الطعام الی بنی هاشم؟» (ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۴، ص ۵۹)

ابوجهل، حکیم بن حزام بن خویلد بن اسد را باغلامش که مواد غذایی حمل می کرد و قصد داشت نزد عمه اش، حضرت خدیجه (س) برود دید حضرت خدیجه (س) همراه رسول الله (ص) در شعب ابوجهل با او گلاویز شد و گفت آیا غذا برای قوم بنی هاشم می بری؟

طبق روایات در ماجرای محاصره از اموال حضرت خدیجه (س) چیزی نماند، حضرت خدیجه (س) فرمودند: چیزی جز دو پوست باقی نماند که هنگام استراحت یکی را زیرانداز و یکی را روانداز قرار می دهیم. (محلاتی، یاحسین الشریعه، ج ۲، ص ۲۱۱).

• دستگیری از نیازمندان

اموال حضرت خدیجه (س) بعنوان ابزاری مناسب از همان ابتدا در خدمت اسلام و پیشرفت آن قرار گرفت و آخرین بخش از دارایی حضرت خدیجه (س) هم توسط امیرمؤمنان علی (ع) در سفر هجرت به مدینه صرف شد و پیامبر فرمودند هیچ مالی به اندازه ثروت حضرت خدیجه (س) مرفوع نداد تا زمانی که رسول خدا در مکه بود به مال حضرت خدیجه (س) بدهکار و اسیر را آزاد و از ناتوان دستگیری می کرد و به نیازمندان می بخشید و فقرای اصحاب خود را مهمان می کرد و هزینه آنان را که می خواستند هجرت کنند می پرداخت.

• انفاق حضرت خدیجه (س)

ثروت حضرت خدیجه (س) در آن دوران زبانزد عام و خاص بود. ثروت این بانوی کاردان به قدری زیاد بود که ثروتمندان درجه یک قریش همچون ابوجهل و عقبه بن ابی معیط در نزد او ناچیز بشمار می رفتند. مورخان اموال حضرت خدیجه (س) را بدین ترتیب شمرده اند:

- هزاران شتر که اموال تجارتهی او را حمل می کردند.
  - گنبدی از حریر سبز با طنابهای ابریشمی بر بام خانه اش افراشته بود، این امر نمایانگر ثروت فراوان او بود و فقرا نیز از روی این علامت برای استعانت و کمک مراجعه می کردند.
  - ۴۰۰ غلام و کنیز که خدمات او را انجام می دادند.
- که پس از ازدواج حضرت خدیجه (س) با پیامبر تمامی این ثروت را در اختیار رسول خدا قرار دادند. پیامبر از اموال حضرت خدیجه (س)، بردگان تحت شکنجه را خریداری می نمود و بدهکاران را از قید بدهکاری آزاد می کرد و مسلمانانی را که از مکه به مدینه هجرت می کردند و مشرکان اموال آنها را مصادره می نمودند با مال حضرت خدیجه (س) بی نیاز می نمود تا خود را به مدینه برسانند.
- از همه مهمتر در ماجرای محاصره اقتصادی قریش که مدت ۳ یا ۴ سال به طول انجامید همه اموال حضرت خدیجه (س) صرف حمایت از محاصره شدگان رسول الله شد. بنابراین حمایت اقتصادی حضرت خدیجه (س) در واقع کلید مقاومت و شکستن این محاصره بود. حضرت خدیجه (س) توانست با بذل مال خویش یاران اسلام را که در آغاز حیات خود چون شاخه نورسته بود در مقابل امواج خروشان دشمنان حفظ کند و زمینه رشد و شکوفایی اسلام و مسلمین را فراهم نماید. و عطوفت و مهربانی حامی وجود مبارک رسول الله بودند و با انفاق مال خویش در راه استحکام و تحکیم اسلام موانع و مشکلات را از راه مسلمانان کنار زد.

حمایتهای معنوی حضرت خدیجه از اسلام

۱- پیشتازی در گرایش به دین اسلام

• پیشتازی در اسلام:

یکی از امتیازات و ویژگی برجسته حضرت خدیجه (س) انتخاب شایسته و بایسته و هوشمندانه او و پیشتازی اش در گزینش اسلام و گرایش به پیام زندگی ساز و عدالت آفرین آسمانی است که سخت تحسین براگیز و تاریخ ساز و الهام بخش است. اسلام آوردن حضرت خدیجه (س) بر آغاز دعوت عمومی پیامبر اکرم مقدم بوده است (ابوعبدالله، محمد، الطبقات الکبری، ج ۸، ص ۱۳).

از نظر روایات و تواریخ مسلم است که نخستین فرد از میان زنان که به رسول الله ایمان آورد و مسلمان شد همسر مکرمه اش حضرت خدیجه (س) بود. نمونه ای از آنها: **أَوَّلَ مَنْ آمَنَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مِنَ الرِّجَالِ عَلِيُّ (ع) وَ مِنَ النِّسَاءِ خَدِيجَةُ (س):**

اولین کسی که ایمان آورد به رسول خدا از مردان علی و از زنان حضرت خدیجه (س) بود. بدین ترتیب پیامبر اسلام زمانی که به مقام شامخ نبوت رسیدند و آنچه را که اتفاق افتاد بود برای حضرت خدیجه (س) شرح داد افزود که جبرئیل به من گفت از این لحظه تو پیغمبر خدایی و حضرت خدیجه (س) که از سالها پیش سرایی از نور نبوت را در سیمای همسر محبوب خود می دیدند گفت: به خدا دیر زمانی است که در انتظار چنین روزی به سر برده ام و امیدوار بودم که روزی رهبر خلق و پیغمبر این مردم شوی.

امیرمؤمنان حضرت علی (ع) نیز بر پیشتازی اسلام حضرت خدیجه (س) اینگونه صحنه گذاشته و فرمودند: هر سالی که حضرت محمد (ص) در حرا خلوت می گزید من ایشان را می دیدم و جز من کسی ایشان را نمی دید و در آن روزها در اسلام هیچ خانه ای افراد غیر از رسول خدا و حضرت خدیجه (س) مرا که دومین آنها بودم در خود جای نداده بود (هاشمی نژاد، سرور زنان جهان، ام المؤمنین حضرت خدیجه، ص ۸۴).

• پیشتازی در ایمان

نقش حضرت خدیجه (س) در حمایت از رسول خدا ستودنی بود چرا که اولین زنی بود که به رسالت رسول خدا ایمان آورده بود و در این راه سختی ها و کنایه های زیادی را تحمل کرده بود و دست از اعتقادات خود برنداشت زیرا می دانست هر کس در مسیر الهی حرکت کرده و دست از اعتقادات خود برنداشت؛ زیرا که می دانست هر کس در مسیر الهی حرکت کند خداوند هرگز او را رها نکرده و تنها نخواهد گذاشت. نمونه بارز آن در زمان وضع حمل حضرت خدیجه کبری (س)

است. هنگامی که وضع حمل آن بانو نزدیک گشت به زنان قریش و بنی هاشم پیغام داد که مرا در این امر یاری نمائید ولی آنان پاسخ دادند ای خدیجه چون تو در ازدواجت از سخنان ما سرپیچی نمودی و محمد یتیم را به همسری برگزیدی ما نیز تو را یاری نمی‌کنیم. حضرت خدیجه (س) از این جواب غمگین گشت. در این هنگام چهار زن همانند زنان بنی هاشم وارد شدند در حالیکه حضرت خدیجه (س) از دیدن آنان هراسان بود، یکی از آن چهار زن به حضرت خدیجه (س) فرمود: غمگین نباش، پروردگارت ما را برای یاری تو فرستاده، ما خواهران و یاوران تو هستیم. من ساره هستم این آسیه دختر مزاحم، رفیق بهشتی تو هست و این هم مریم دختر عمران است و این یکی هم ام کلثوم خواهر حضرت موسی بن عمران است. خدا ما را برای کمک به تو فرستاده است. تا یاور و پرستار تو باشیم. (مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۶، ص ۸۰).

ایمان فراوان حضرت خدیجه (س) به پروردگار و رسول او باعث شد ایشان بعنوان اسوه ایمان و خداشناسی شناخته شوند تا آنجا که رسول خدا فرمود: «ان الله اختار من النساء أربعَ مریم و آسیه و خدیجه و فاطمه» (مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۹).

براستی خداوند از زنان عالم، چهار زن را برگزید؛ مریم، آسیه، خدیجه و فاطمه همان بصیرت عمیق حضرت خدیجه (س) که باعث انتخاب حضرت محمد (ص) برای همسر آینده او شد، عامل ایمان و اسلام او نیز گشت و باعث شد که لقب اول زن مسلمان را به خود اختصاص دهد.

امیر مومنان علی (ع) در مودر ایمان و اسلام حضرت خدیجه (س) فرمودند: «لَمْ يَجْمَعْ بَيْتٌ وَاحِدٌ مَوْمِنًا فِي الْإِسْلَامِ غَيْرَ رَسُولِ اللَّهِ وَ خَدِيجَةَ وَ أَنَا ثَالِثُهُمَا، أَرَى نَوْرَ الْوَحْيِ وَالرَّسَالَةَ وَأَتَمَّ رِيحَ النَّبُوَّةِ. خَانَهَائِ وَاحِدٌ فِي آن زَمَانِ بَرَاءِ الْإِسْلَامِ جَمْعٌ نَشَدَ غَيْرَ مِنْ رَسُولِ خَدَا وَ حَضْرَتِ خَدِيجَةَ (س) وَ مِنْ كِه سَوْمِينِ أَنَانِ بُوْدَمِ نَوْرِ وَحْيِ وَ رَسَالَتِ رَا مِی دِیدَمِ وَ بُوی نَبُوْتِ رَا اسْتَشْمَامِ مِی كَرْدَمِ.

حضرت خدیجه تا آخرین لحظه بر آن ایمان پای فشرد و در راه اسلام فداکاری و گذشت نمود و یک لحظه از رهبر اسلام و حمایت ایشان غافل نگشت.

• پیشتازی در نماز

هنگامی که رسول الله و حضرت خدیجه (س) و حضرت علی (ع) را به اسلام دعوت نمود، فرمود جبرئیل نزد من است و به شما می‌گوید: اسلام شرطها و عهد و پیمانهای دارد سپس فرمود: از اعمالی که باید انجام دهید وضو گرفتن است، یعنی شست و شوی صورت و دستها و بازوان و مسح سر و پاها تا فرق و نماز گزاردن و... ای خدیجه! شروطی را که خداوند برای پذیرش اسلام مقرر داشته است شنیدی؟ فرمود: «نعم، أَمَنْتُ وَ صَدَّقْتُ وَ رَضِيتُ وَ سَلَّمْتُ» (مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۸،

ص ۲۳۲). آری و ایمان آوردم و همه را گواهی می‌دهم و خشنودم و تسلیم هستم. بنابراین نماز از همان آغاز بعثت وجود داشته چنانکه سوره‌هایی که در مکه در سالهای آغاز بعثت نازل شده بیانگر این حقیقت است و در آنها سخن از نماز به میان آمده است. مانند سوره کوثر آیه ۲ اما با تعلیم وضو از جانب جبرئیل، پیامبر (ص) هم به همان نحو نماز خواند و سپس رسول خدا (ص) به نزد حضرت خدیجه (س) آمد و وضو را همانطور که حضرت جبرئیل تعلیم کرده بود به حضرت خدیجه (س) تعلیم داد. سپس حضرت خدیجه (س) به همان ترتیب وضو گرفت و رسول خدا ایستاد و به حضرت خدیجه (س) هم دستور داد که بایستد و همانطور که او نماز می‌خواند او نیز به همان نحو نماز بگذارد. بنابراین اولین نمازگزار از بین زنان حضرت خدیجه (س) و از بین مردان حضرت علی (ع) بودند و حضرت خدیجه (س) یار و مشاور پیامبر نه تنها نمازش دارای وصف و شرایط مورد نظر قرآن مجید، انسان ساز و دور کنند هاز نافرمانی خدا، بود بلکه در انجام آن پیشتاز و پیشگام هم بود. (هاشمی نژاد، سرور زنان جهان اسلام ام المومنین حضرت خدیجه کبری (س) ص ۹۶).

۲. همراهی در گسترش اسلام

الف. حمایت‌های فردی از پیامبر

• کاهش نگرانی‌های پیامبر

وقتی که وحی بر حضرت محمد صلی الله علیه و اله نازل شد از جلال و جبروت خدا از حال رفت. حضرت خدیجه (س) تا آخرین لحظات حیاتشان دل آرام رسول الله و تسلی دهنده ایشان بود. با برطرف کردن غم و اندوه ایشان و تبدیل آن به نشاط و شادی، مقوم قلب مبارک رسول الله بودند و خداوند بوسیله ایشان غم و اندوه آن حضرت را از بین می‌برد. وقتی که وحی بر حضرت محمد (ص) نازل شد، نگران برخورد مردم و عدم پذیرش از جانب آنها بود. حضرت خدیجه (س) برای این روح بزرگ و نگران، چون فرشته رحمت بود. نگاهی از روی احترام به او می‌کرد و می‌گفت: «فَقَالَتْ أُبَشْر يَا بِنِ عَمِّ وَ أُبْثَتْ فَوَ الَّذِي نَفْسُ خَدِيجَةَ بَيَّده اني لأجر أن تكون بنی هذا امه» (ابن هشام، السیره النبویه، ج ۱، ص ۲۳۸) خدای متعال تو را خوار نخواهد کرد تو با خویشان نیکی می‌کنی، راست می‌گویی، رنج می‌بری، از مهمان پذیرایی می‌کنی و از تحمل زحمت در راه حق باک نداری. با شنیدن سخنان حضرت خدیجه از روی حق شناسی به وی نگاه می‌کرد و آرامش می‌یافت.

• تسکین دادن ناراحتی‌های ناشی از اذیت دشمنان اسلام

حضرت رسول اکرم هنگامی که رسالت خود را آغاز کردند با دشمنی سرسختانه دشمنان اسلام مواجه گردیدند. در این میان فقط چند نفر بودند که از آن حضرت حایت کردند که یکی از آنها

حضرت خدیجه (س) بود. ایشان یار غمخوار پیامبر پیش از بعثت بود و پس از آن هم با تمام وجود حامی افکار و اندیشه های توحیدی ایشان محسوب می شد و به دلیل موقعیت مقبول و ممتازی که داشت پناهگاهی برای پیامبر به حساب می آمد.

در زندگی هر انسانی هم مشاهده می شود که زمانی که با هزاران مشکل و گرفتاری رو به روست و در این راه لطمات روحی و جسمی را متحمل می شود انتظار دارد که کسی از وی دلجویی کرده و با کلمات شفابخش مرهم دردهای انباشته در دل او باشد. حضرت خدیجه (س) چنین همسری برای پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله بود. مشرکان که با سخنان توهین آمیز و قبحانه ای پیامبر اکرم را ناراحت می کردند و از این ناحیه مشکلات فراوانی پیش روی پیامبر اکرم بود اما همه این گرفتاریها بوسیله حضرت خدیجه (س) جبران می شد او شخص پیامبر و مشکلات آن حضرت را آگاهانه درک می کرد و بدین جهت در پیشرفت اهداف آن حضرت تلاش می کرد و سخنانش را تصدیق می کرد و او را از تمام غصه ها و غمها می رهانید.

علامه سید شرف الدین می فرماید: او در تمام زندگی زناشویی شریک درد و رنج پیامبر بود زیرا با مال خود به او نیرو می بخشید و با گفتار و کردار از او دفاع می نمود و به او در مقابل عذاب و درد کافران که در راه رسالت و ادای آن نصیبش می کردند تسلی می داد. و به همراه حضرت علی (ع) هنگام نزول نخستین وحی آسمانی به پیامبر در غار حرا بود (دُخَيْل، خدیجه س، ص ۳۱).

پیامبر اکرم در مورد همسر گرامی خویش می فرمود: خدیجه زنی بود که چون همه از من روی می گردانیدند او به من روی می کرد و چون همه از من می گریختند به من محبت و مهربانی می کرد و چون همه دعوت مرا تکذیب می کردند به من ایمان می آورد و مرا تصدیق می کرد. در مشکلات زندگی مرا یاری می داد و با مال خود کمک می کرد و غم از دلم می زدود (مجلسی، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۱).

• تصدیق پیامبر

یکی از راههای مبارزه قریش و دشمنان پیامبر برای خدشه دار کردن چهره ملکوتی حضرت رسول الله توسل به حربه احمقانه تهمت بود. تهمتهایی مانند دروغگویی و جنون که قرآن در آیات زیادی به این تهمتها اشاره می کند. سوره صافات/ آیه ۳۶ و سوره دخان/ آیه ۱۴ و ساحت مقدس و گرامی پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله را از این برجسبها و دروغها منزه می داند. سوره طور/ آیه ۲۹ مشرکان در پی آن بودند که با این برخوردهای روانی، پیامبر را در نظر دیگران کوچک کنند و با خرد کردن شخصیت ایشان حضرت را به انزوا بکشانند تا نه دیگران به او روی آورند و نه خود توان

حضور در جامعه را داشته باشند. اتهام کاذب خواندن پیامبر که در قرآن بارها به آن اشاره شده است سوره ص / آیه ۴ هر چند سخیف و باورنکردنی بود اما در هر حال بر عده‌ای اثر می‌گذاشت زیرا اصولاً مردم با آگاهی از اینکه چیزی شایعه است و واقعیت ندارد باز تحت تأثیر قرار می‌گیرند طبیعی است که اگر خبری بارها از دهان افراد مختلف گفته شود اثر خواهد داشت.

مانند اینکه «ابولهب» بدنبال رسول اعظم می‌رفت و هرگاه ایشان تبلیغی می‌نمود، وی به مردم می‌گفت او را اطاعت نکنید او کذاب است.

«ابولهب، نتیجه... و یقولُ یا ایها الناسُ لا تطیعوه فانه کذاب» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۸ ص ۲۰۲).

طبیعی است که وقتی شخصی چنین اتهاماتی را نسبت به خود می‌شنود سعی خواهد کرد تا از چشم مردم دور باشد اما پیامبر که عمری را با صداقت و معروف بودن به عقل و صفات حمیده در میان مردم گذرانیده بود قویتر از آن بود که با اتهامات و آزارها از میدان مبارزه بیرون رفته و صحنه را برای دشمنان توحید رها سازد. ایشان با اتکا به خدا و با نیروی وحی الهی و داشتن همسری پشتیبان، کوچکترین ضعفی از خود نشان ندادند. و حضرت خدیجه (س) هم با تصدیق و تایید پیامبر که دارای آثار مثبت زیاد بود که این کار در جهت پیشبرد اهداف مقدس پیامبر و ناکافی دشمن و ایجاد سستی و تزلزل در عقاید خرافی آنان داشته است. و در اینجا اهمیت تصدیق پیامبر توسط حضرت خدیجه آشکار می‌شود که تصدیق در آن شرایط سخت و دشوار چقدر با ارزش بوده است (هاشمی نژاد، سرور زنان جهان ام المومنین، خدیجه کبری س، ص ۱۰۲).

• ارشاد و هدایت مردم بسوی خدا و پیامبر اکرم (ص)

یکی دیگر از کارها و حمایت‌های معنوی حضرت خدیجه تبلیغ و ارشاد مردم بود. او در مدتی که همسر پیامبر بود با عمل و زبان مردم را بسوی حقیقت و کمال راهنمایی می‌کرد. حضرت خدیجه همسر گرامی پیامبر، سه سال همراه پیامبر و حضرت علی در تبلیغ عملی شرکت داشت و بدین ترتیب جمعیت مسلمین رفته رفته افزایش یافت و زمینه برای دعوت علنی آماده گشت.

علاوه بر تبلیغ عملی، حضرت خدیجه در مواردی هم در بین بعضی از افراد به تبلیغ زبانی می‌پرداختند و به معرفی پیامبر اکرم و کمالات وی اقدام می‌کردند.

نمونه از آن هدایتها که در روایات آمده عبارت بود از اینکه: بعد از ازدواج حضرت خدیجه (س) با پیامبر اکرم چون شب سوم فرا رسید عمه‌های پیامبر به خانه خدیجه (س) آمدند و در روز سوم بنا به عادت همیشگی آنها، سادات و بزرگان جمع شدند. عباس به پا خاست و صحبت کرد و بعد حضرت

خدیجه (س) فرمود بدانید که شأن محمد عظیم و بزرگ است و فضل او فراگیر و بخشش او زیاد است بعد آنقدر از پول و عطریات به آنها داد که آنها را مات و مبهوت کرد (مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۷۲).

همچنین حضرت خدیجه (س) چون از میزان علاقه پیامبر به عبادت آگاه بود کاری می‌کرد که پیامبر به راحتی به عبادت مشغول باشد و پیامبر اکرم قبل از بعثت هر ماه چند بار و نیز هر ساله در ماه رمضان در غار حرا به عبادت خدا می‌پرداخت تا فرصت کافی برای تفکر و تأمل داشته باشد.

• حق جویی و استقلال فکری

حضرت خدیجه (س) دختر خویلد ابن سعد که از خاندان قریش مکه بود در جوانی ثروت به جا مانده از ارث پدر را به راه تجارت وارد کرد و سرمایه خود را بصورت مضاربه و استخدام افراد برای تجارت به کار می‌گرفت تلاش حضرت خدیجه برای تجارت و کسب درآمد شروع و کارآفرینی در شرایطی رخ داد که عمده زنان جامعه جاهلیت بنا به گواه تاریخ، غرق مفاسد و شهوات دنیایی بودند و چون ابزاری در میان مردان دست به دست می‌شدند اقدام حضرت خدیجه (س) در راه اندازی کاروان تجاری و تجارت میان مکه و شامات، نخستین مولفه از استقلال و تاثیرپذیری ایشان از فرهنگ جاهلیت محسوب می‌شود.

یکی از ویژگیهای مهم حضرت خدیجه (س) این است که ایشان در دوران جوانی به مطالعه و تحقیق درباره کتب آسمانی (انجیل و تورات) علاقه داشت و در پی حقیقت بود. این مسئله نیز گواه دیگری بر استقلال فکری و تأثیرناپذیری حضرت خدیجه (س) از فرهنگ پوچ-انگارانه جاهلیت است. شاید همین خصوصیات متمایز بود که برخی او را پیش از ظهور اسلام طاهره و مبارکه لقب داده اند.

ب. حمایت‌های اجتماعی از پیامبر

• حامی رسالت

ایمان هر انسانی با ذکر زبانی و شهادت قلبی به یگانگی خدا کامل نمی‌شود؛ بلکه باید در این راه سختیها و مشکلات فراوانی را تحمل کند و حتی جان خود را در این راه به طبق اخلاص گزارد. حضرت خدیجه (س) زمانی به رسالت رسول خدا ایمان آورده بود که پروردگار به رسول‌اش فرمان داد که رسالت خود را بصورت عمومی اعلام نماید. این مرحله سخت‌ترین و دردناکترین مراحل برای پیامبر و خانواده اوست در این دوره خصوصاً سالهای آغازین آن حضرت خدیجه (س) و حضرت

علی(ع) بشدت تحت فشار قرار داشتند و گاه خطر کشته شدن پیامبر را نیز مشاهده می کردند یکی از حوادث این دوره که در راستای حمایت حضرت خدیجه(س) و حضرت علی(ع) از پیامبر قابل مطالعه است، موضوعی است که در منابع تاریخی نقل شده است (قاسمی، خدیجه مروارید حجاز، ص ۱۹).

در ایام حج روزی پیامبر به بالای کوه صفا رفتند و با صدای بلند به مردم خطاب نمودند ای مردم من رسول پروردگار هستم. آن گاه به کوه مروه رفتند و باز ۳ بار مطلب خود را با صدای بلند به گوش مردم رساندند؛ اما جاهلان عرب هر یک سنگی برداشته و در پی حضرت روانه شدند. ابوجهل نیز سنگی برداشت و روانه شد. او سنگ را چنان پرتاب کرد که به پیشانی حضرت خورد. خون بر صورت رسول اکرم جاری شد. پیامبر به کوه ابوقبیس (متکی) رفت و مشرکان نیز در پی او روانه شدند. در این بین شخصی خود را به نزد حضرت علی(ع) رسانید و گفت پیامبر را کشتند حضرت علیه السلام گریستند و با شتاب خود را به حضرت خدیجه(س) رساندند و او را از این خبر وحشتناک مطلع کردند. حضرت خدیجه(س) نیز بشدت غمگین و منقلب شدند چنانکه نتوانست بر خود مسلط شود و اشک بر گونه هایش جاری شد (اشتهاردی، حضرت خدیجه، اسطوره ایثار و مقاومت، ص ۱۵۷).

به این ترتیب هر دو برای رساندن خود به پیامبر اکرم- تمام مکانها را جست و جو کردند. در این هنگام جبرئیل بر پیامبر نازل شد و فرمود از گریه حضرت خدیجه(س) ملائکه به گریه درآمدند و او را بخواه و سلام به او برسان و بگو خدا به تو سلام می رساند و او را به خانه ای در بهشت که از نور زینت داده شده است بشارت ده.

حضرت علی(ع) و حضرت خدیجه(س) که همچنان در پی پیامبر بودند سرانجام آن حضرت را با صورتی خونین یافتند و به خانه آوردند. اما قریش که مطلع شدند پیامبر با کمک حضرت علی(ع) و حضرت خدیجه(س) به خانه منتقل شد در پی آنها روانه شدند. آنان به خانه حضرت خدیجه(س) رفتند و شروع به سنگ پرانی به خانه کردند حضرت خدیجه(س) ناچار از خانه بیرون آمد و فرمود: آیا شرم نمی کنید که خانه زنی را که نجیب ترین قوم شماست سنگ باران می کنید، آیا از خدا نمی ترسید؟

بعد از سخنان حضرت خدیجه(س) مردم پراکنده شدند. رسول خدا هم در این هنگام پیام جبرئیل را به وی رساندند و حضرت خدیجه در جواب فرمود: «ان الله هو السلام و منه السلام و علی جبرئیل السلام و علیک یا رسول الله و رحمه الله و برکاته... و علی من سبع اسلام الا الشيطان» (عسقلانی، فتح الباری، ج ۷، ص ۱۵۵).

از مصادیق و مجاهدت حضرت خدیجه (س) می توان به پذیرش اسلام در سالهای جهل و گمراهی که در شرایط خوفناک بصورت تقیه شدید اشاره کرد و میزان خطرپذیری اسلام به مردمی بود که امام صادق (ع) فرمودند: «پیامبر خدا ۵ سال در مکه به طور پنهانی می زیستند و حضرت علی (ع) و حضرت خدیجه (س) با ایشان بودند و اسلام خود را پنهان و به شدت تقیه می کردند» (شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ص ۱۹۷).

• ولایت مداری حضرت خدیجه (س)

عشق و علاقه حضرت محمد به امام علی (ع) که از خواستگاری الهی و منبعث از پیوستگی حقیقی آن حضرت به امیر مومنان علی بود ایشان را وادار می نمودند به نحوی حضرت علی (ع) را بیشتر همراه خود سازند و او را را تربیت الهی تربیت کنند. لذا حضرت پیشنهادی به ابوطالب می دهد و امام علی (ع) را به خانه اش می آورد. امیر مومنان از شش سالگی در خانه پیامبر تحت مراقبت حضرت خدیجه (س) بودند و لذا حضرت خدیجه (س) نسبت به آن حضرت حق پرورش و مادری داشتند.

علامه مجلسی در مورد محبت و ارادت حضرت خدیجه (س) نسبت به حضرت علی (ع) چنین نقل می کند: «پس از ازدواج پیامبر اکرم با حضرت خدیجه (س) [و بدینا آمدن حضرت علی] پیامبر اکرم حضرت خدیجه (س) را از دوستی و محبت حضرت علی خبر داند و حضرت خدیجه (س) پس از آن به [حضرت علی محبت فراوان داشت] و برای آن حضرت بوسیله خدمتکارانش لباس، زیورآلات، کنیز و ملزومات می فرستاد؛ به گونه ای که مردم می گفتند علی، برادر محمد و محبوبترین افراد نزد اوست و نور چشم حضرت خدیجه (س) به حساب می آید... الطاف و محبت های حضرت خدیجه صبح و شام به خانه ابوطالب روان بود» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۳۷، ص ۴۳).

شگفت آورترین صحنه زندگی حضرت خدیجه (س) مربوط به قبول ولایت امیرمومنان و امامت اولاد حضرت علی است؛ با وجود اینکه در آن زمان به قبول ولایت مکلف نبود زیرا این تکلیف بعد از وفات پیامبر و جوب می یافت، ولی او در زمان ولادت حضرت زهرا از امامت ائمه اطهار که از نسل فرزندان فاطمه هستند، شنیده بود؛ لذا قدر و منزلت حضرت علی را می دانست و هنگامی که رسول خدا مقام مطیع ولایت را به حضرت خدیجه (س) بیان نمودند و از او خواستند که به ولایت امیرمومنان معتقد شود، حضرت خدیجه (س) با صداقت تمام عرضه داشتند من به ولایت امام علی و فرزندان علی ایمان آوردم و بیعت نمودم (مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۸، ص ۲۳۰).

علاوه بر این حضرت خدیجه (س) ولایت امام علی (ع) و فرزندان او را صریحاً پذیرفته بود با آنکه در زمان امامت حضرت به فعلیت نرسیده بود.

مرحوم محلاتی به نقل از مجلسی می گوید: «روزی رسول خدا حضرت خدیجه (س) را نزد خود خواستند و فرمودند این جبرئیل است و می گوید: برای اسلام شروطی است: اول اقرار به یگانگی خداوند دوم؛ اقرار به رسالت پیامبران سوم: اقرار به معاد و عمل به اصول و مهمان شرع چهارم؛ اطاعت اولی الامر یعنی حضرت امیر مومنان و ائمه طاهرین علیهم السلام و براءت از دشمنان ایشان». حضرت خدیجه (س) هم به آنها اقرار نمود و آنها را تصدیق کرد (محلاتی، ریاحین الشریعه، ج ۲، ص ۲۰۹).

در خصوص امامت امیر مومنان علی رسول اکرم (ص) به حضرت خدیجه (س) فرمودند: «یا خدیجه! هذا علی مولاک و مولی المؤمنین و امامهم بعدی» آنگاه دست خود را روی دست حضرت علی گذاشتند و حضرت خدیجه دست خود را بالای دست پیامبر قرار داد و اینگونه بیعت ابدی ولایتمداری را انجام داد. (قاسمی، مروارید حجاز، ص ۳۱).

• بصیرت حضرت خدیجه (س)

حضرت خدیجه (س) یار اسلام بود و در تمام سالهایی که پیامبر مورد رنج و آزار بود همراه پیامبر بود اما آنچه که این بانو را شاخص قرار داده بود بصیرت حضرت خدیجه بود. یعنی در آشفته ترین اوضاع حق را تشخیص داده و کوچکترین تزلزل و سستی را به خود راه نداد و در برابر توطئه های دشمن رسول خدا را رها نکرد و فریب و سوسه های دشمن را نخورد و مطیع محض پیامبر اکرم بود، و با همه اهداف پیامبر هنگام می شد و تمام وجودش را در اختیار رسول خدا قرار می داد تا در پیشبرد احکام دینی و اسلامی استفاده کند.

نتیجه گیری

با توجه به ویژگیها و کارهای مطرح شده مشخص است که حضرت خدیجه (س) دارای خوداندیشی و نواندیشی بودند. این بانوی بزرگوار اگرچه از تبار و خاندان انسانهای اصیل عرب آن زمان بودند اما خودشان دارای امتیازات تحسین برانگیزی بودند که حتی تا آخرین لحظات زندگی پای اعتقادات خود ایستادند و ثروت خود را در راه اسلام خرج کردند. حضرت خدیجه کبری (س) با وجود تمام فداکاریهایی که در راه اسلام کرده بودند هیچگاه از خداوند طلبکار نبودند و جامعه اسلامی مدیون حمایتهای مادی و معنوی این بزرگ بانوی اسلام در طول تاریخ است و با اینکه تمام

اموال خود را برای اسلام صرف کرده بودند ولی هنگام رحلتش خدمت رسول خدا عرض کرد آیا خداوند از من راضی می‌شود؟

باشد که همه مادران و دختران سرزمین مان ادامه دهنده راه این بزرگ بانوی اسلام باشند و ایشان را الگوی بی بدیل در زندگی‌های فردی و اجتماعی خود برگزینند.

منابع

- قرآن کریم.
  - نهج البلاغه.
۱. ابن ابی الحدید، عزالدین ابوحامد، (۱۳۷۷)، شرح نهج البلاغه، قم: کتابخانه عمومی آیت الله مرعشی نجفی.
  ۲. ابن هشام، ابومند، (بی تا)، السیره النبویه، بیروت: دارالمعرفه.
  ۳. اشتهاری، محمدمهدی، (۱۳۷۷)، حضرت خدیجه اسطوره ایثار و مقاومت، تهران: نبوی.
  ۴. دخیل، محمدعلی، (۱۳۶۳)، خدیجه (س)، مترجم: فیروز حریرچی، تهران: امیرکبری.
  ۵. دمشقی، ابن کثیر، (۱۳۹۶ق)، سیره النبویه، بیروت: دارالمعرفه.
  ۶. راوندی، قطب الدین، (۱۴۰۹)، الخرائج و الجرائج، شرح نهج البلاغه، قم: مدرسه امام مهدی (عج).
  ۷. سبحانی، جعفر، (۱۳۸۵)، فروغ ابدیت، قم: بوستان کتاب.
  ۸. شیخ صدوق، ابن بابویه، (۱۳۸۲)، کمال الدین و تمام النعمه، قم: مسجد مقدس جمکران.
  ۹. عسقلانی، ابن حجر، (بی تا)، فتح الباری، بیروت: دارالمعرفه.
  ۱۰. قاسمی، ابراهیم، (۱۳۹۱)، خدیجه مروارید حجاز، قم: علامه بهبهانی.
  ۱۱. مجلسی، محمدباقر، بی تا، بحارالانوار، ج ۱۶، ۴۳، ۱۸، ۳۷، بیروت: الوفاء.
  ۱۲. محلاتی، ذبیح الله، (۱۳۸۵ش)، ریاحین الشریعه، تهران: دارالکتب السلامیه.
  ۱۳. محمد، ابو عبدالله، (بی تا)، الطبقات الکبری، بیروت: صادر.
  ۱۴. هاشمی نژاد، اکرم السادات، (۱۳۹۱ش)، سرور زنان جهان ام المؤمنین حضرت خدیجه کبری (س)، تهران: نوآور.